

Essay | Gaute Grimeland

Både her og hisset – Et liv med salmer

Drømmer og længsler. Sværmeri og undren. Indre uro. Boblende skabertrang. Hvis jeg skulle sammenfatte min barndom i nogle få ord, kunne det være disse. Nu, som voksen, kan jeg se at disse barnlige stemninger rummede kimen til det som skulle blive mit livsindhold: tro og teologi, musik, udøvende kunst og salmedigtning. Som barn var jeg til tider ved at sprænges, fordi jeg ikke fandt udløb for alt det der pressede sig på. Jeg kastede mig over alle former for kunstnerisk aktivitet: sang i kor, dansede folkedans, digtede historier, tegnede, lavede avis. Og hvis jeg var i nærheden af et klaver, så legede jeg med tangenterne og fandt melodier frem. Jeg husker en oplevelse som særligt skelsættende: Jeg hørte min moster spille den langsomme sats fra "Måneskinsonaten" af Beethoven. Jeg var fuldstændig bjergetaget. Det var den følelse man kan få når man oplever noget der er så overjordisk smukt at ens sind næsten ikke kan rumme det. Jeg ville og måtte blive i stand til at frembringe noget der var lige så smukt selv. Dette tvingende udtryksbehov tror jeg kom fra en dyb, indre længsel. Hverdagslivet var aldrig helt nok. Jeg opsøgte de særlige øjeblikke, stunder hvor jeg følte mig transporteret væk fra det almindelige. I tankerne rejste jeg langt væk, gerne til Nangijala; eventyrlandet fra Astid Lindgrens "Brødrene Løvehjerte." Jeg elskede julen, og der havde jeg noget til fælles med min mor. Hun nød at gøre huset i stand, og det var de samme ting der blev fundet frem hvert år. Som jeg husker det, var jeg den første der vågnede hver juleaften. Så listede jeg mig ind i den julepyntede stue og satte mig ved sofabordet med den røde dug og skålen med mandariner. Jeg tændte juletræets lys, og kun dem. Så sad jeg bare der og kiggede betaget på træet mens jeg spiste en mandarin.

Kirken havde en ret stor plads i min opvækst. I vores kirke var loftet bemalet med skyer, og dem kunne jeg kigge på i det uendelige mens jeg lod tankerne vandre. Altertavlen med den opstandne Kristus blev nærstuderet i et uendeligt antal timer. Jeg sang sikkert og glad med på salmerne, selv om enkelte af teksterne var gådefulde. "En fattig jomfru sad i løn ..." Jeg så for mig jomfru Maria siddende oppe i et lønnetræ. Men jeg forstod musikken og den særligt ophøjede atmosfære. Det var primært min mor der sørgede for vores kristne opdragelse. Hun lærte mig også nogle af sine egne yndlingssalmer, og de vil altid have en særlig plads i

mit hjerte. "Kirken den er et gammelt hus." "Dig være ære," med Händels majestætiske melodi. Og spirituals, som "Were you there when they crucified my Lord". Den inderlighed vakte genklang i mig. Og alle de smukke og molstemte folkemelodier som går som en rød tråd igennem den norske salmetradition satte sig på rygmarven.

Jeg lignede ikke de andre drenge i min klasse. Jeg interesserede mig ikke for sport, men for kreative sysler. Jeg kunne godt lide at optræde, hvilket gjorde mig populær blandt de voksne, men ikke blandt mine jævnaldrende. Men forbindelsen til det kirkelige blev en redning for mig, rent socialt. Der var en kristelig ungdomsforening som jeg kom med i, og der følte jeg mig altid fuldstændigt accepteret. Men efterhånden begyndte jeg at tvivle på meget af det som blev sagt og sunget på møderne. Det allersværeste for mig var det der kaldes for "den dobbelte udgang." Det dogme kunne jeg på ingen måde acceptere, men det synspunkt stod jeg stod fuldstændigt alene med blandt de kristne jeg omgikkes med på den tid. Til gengæld kom der fart på den kunstneriske udvikling. Fra 13-års alderen begyndte jeg at skrive sange, mest til digte af kendte forfattere. Som 17-årig flyttede jeg til hovedstaden Oslo, for at tage musiklinjen på et gymnasium der. Det var en åbenbaring for mig at komme ind i et miljø som var så uendeligt meget mere rummeligt, kreativt og sjovt at være en del af end det jeg var vandt til. Trosliv var der ikke meget af i de år, men til gengæld var der rigtigt meget andet. Der blev danset, sunget, spillet klaver og spillet teater, og festet. Der blev også studeret, øvet og trænet. Og der blev formet livslange venskaber.

Fra en ung alder besluttede jeg mig for at blive skuespiller, selv om det var musik der fyldte mest i mit liv. Jeg endte dog et helt tredje sted, nemlig med dans. Jeg tror at grunden til det var, at i dans så dygtiggør man sig sammen med andre. Det lå ikke for mig at sidde i enerum og terpe skalaer på klaver i timevis. Derimod havde jeg ubegrænset tålmodighed når det gjaldt at træne ballet og dans i en sal sammen med andre. Og det gav resultater. Jeg fik en professionel uddannelse som danser, og havde efterfølgende en mangeårig vellykket karriere. Musikken fulgte mig dog på sidelinjen hele vejen. Jeg blev ved med at skrive sange, og iblandt kunne min sangstemme bruges i forestillinger. Og da jeg blev ældre, skiftede jeg spor. Efter jeg var flyttet til Danmark, begyndte jeg at modtage sangundervisning, og fik efterhånden mere og mere arbejde som sanger og musicalperformer.

Troen lå i mange år i dvale, men var til stede i form af et savn. Jeg ville gerne finde en vej tilbage, og gradvist skete det. Jeg havde nogle ahaoplevelser som gjorde at jeg blev i stand til at finde en ny form for tro, som voksen. Jeg læste et interview med en svensk biskop som sagde noget i retning af: "I korset imploderer al verdens lidelse og ondskab." I filmen "Dead Man Walking" siger hovedpersonen, som er nonne: "Jeg ville finde en kærlighed der var så

stor at den kunne opsluge alt ondt." Det gik op for mig at det er muligt at tro uden at abonnere på den dobbelte udgang. Det er i det hele taget muligt at tro med sin kritiske sans i behold, at tænke selvstændigt, fortolke, forkaste og omfavne. Men først og fremmest handler det om at kunne tage imod. Jeg fik arbejde som kirkesanger, og oplevede den danske folkekirke som et rummeligt trossamfund med plads til intelligent og vedkommende forkyndelse. Jeg lærte den danske salmesang at kende, og udviklede mine egne præferencer. Jeg kunne godt lide Laubs melodier, måske fordi de har noget middelalderligt/folkemusikagtigt over sig. Men der er også gode romantiske melodier, for ikke at tale om de virkelig gamle. Man behøver ikke at vælge. Jeg lærte dog aldrig at elske de rytmiske melodier fra 70-erne og 80-erne. Måske hænger det sammen med min baggrund fra Norge, hvor rytmiske sange med kristent indhold ofte associeres med karismatiske vækkelsesbevægelser. Sådan er det ikke i Danmark. Men jeg oplever at de rytmiske melodier ofte fejler når det gælder en salmemelodis fremmeste opgave, nemlig at understøtte teksten. Desuden synes jeg de er svære at få til at fungere godt som fællessange. Fra den periode foretrækker jeg komponister som Peter Møller og norske Trond Kverno. Og blandt de helt moderne melodier er der mange jeg er blevet glad for, skrevet af folk som Janne Mark, Marianne Søgaard og Mads Granum. Det er bemærkelsesværdig hvor mange af de nye salmemelodier der går i mol, gerne med et modalt præg. Det er for mig at se noget nyt i dansk salmesang, og fællessang overhovedet. Men folk har taget den nye stil til sig, måske fordi de kan mærke at de bliver ramt i hjertet? Livet går ikke kun i dur, og det må gerne afspejles i fællessangen. Det er noget man altid har vidst i Norge!

Når man er kirkesanger, så har salmernes tekster desværre en tendens til at glide lidt ubemærket igennem ens system. Der er dog undtagelser. Jakob Knudsens to salmer i salmebogen, "Se, nu stiger solen" og "Tunge, mørke natteskyer," ramte mig hver gang, og gør det fortsat. For mig er det salmebogens to stærkeste tekster, og de har begge fået helt vidunderlige melodier, af henholdsvis Oluf Ring og Carl Nielsen. I mit hoved hænger de to salmer sammen, som dagsiden og natsiden af den samme livstydning. Knudsens digtning fremstår intenst ærlig og inderlig, fordi den beskriver noget der virker selvoplevet. Man føler at det har været tvingende nødvendigt for digteren at udtrykke lige disse linjer. Samtidigt har de form af bønner, og munder ud i håb. Hvis jeg har et forbillede som salmedigter, så må det være Jakob Knudsen.

På et tidspunkt var min karriere som danser lige så stille ved at klinge af. Samtidigt skete der noget skelsættende i mit liv, nemlig at jeg og min mand adopterede en søn. Livet som freelance kunstner blev utilfredsstillende, både økonomisk og eksistentielt. Så jeg

besluttede mig for at forfølge den drøm der langsom havde taget form i mit indre, og tog kandidatuddannelsen i teologi ved København Universitet. Jeg skulle være præst. Det blev efterhånden oplagt at lade de to spor i mit liv mødes: musikken og teologien. Så jeg begyndte at skrive mine egne salmer, med både tekster og melodier. En af de første var en børnevenlig julesalme; "Lille spurv."

Lille spurv, er du sulten og kold?
Kan du mærke at markerne fryser?
Sneen gør jorden så underlig gold
og alt som er levende gyser
Hvor i det kolde og øde er der mad til en sultende krop?
Nogen har sat et juleneg op
Der skal du finde føde

Lille barn, er du sulten og ræd?
Kan du mærke at natten er dunkel?
Verden er fremmed for en som er spæd,
selv ham som er Jordens karfunkel
Hvor skal den nyfødte, arme sig lune i aftenens gys?
Ved moders bryst, ved himmelens lys
Der skal du finde varme

Lille Jord, er du ensom og kold
på din evige rejse i natten?
Synes du himlen er øde og gold
der du sejler som Noa med skatten?
Se, midt i alt det der fryser er folkene samlet til fest!
Barnet er nu den højeste gæst
Menneskehjerner lyser

I 2017 blev 500 års jubilæet for Luthers reformation fejret. I den forbindelse arrangerede Fællesskabet af Protestantiske Kirker i Europa (Communion of Protestant Churches in Europe CPCE) en international salmekonkurrence. Den blev afholdt i to led: først en tekstkonkurrence og derefter en melodikonkurrence. Temaet skulle gerne have relevans i forhold til reformationen, eller i bredere forstand evangelisk kristendom. Jeg bidrog med salmen "Når kærligheden drukner i rutine," som vel må karakteriseres som en påskesalme:

Når kærligheden drukner i rutine
og stuerne blir fyldt av hårde ord
Når arbejdsdagen er en dans på line

og afgrunden en dør til et kontor
Når vold og vrede rammer børn, i afmagt
Når søskendekærlighed blir vendt til had
Når varme ord blir gemt i brystet, usagt
Da korsfæstes Jesus påskemat

Med lov i hånd blir mennesker sendt i døden
Uskyldige blir dræbt i troens navn
De rige lukker øjnene for nøden
og vender tanken væk fra sjælens savn
Hver dag er fuld af grådighed og falskhed
Folk narres af forførelsen så sød
En bøn om verdens hjælp blir mødt med tavshed
Og på Golgata Han hænger død

Da, som ved et mirakel løftes sløret
så vi kan se vor næste som os selv
Og de som kæmpede kan se og høre:
Den anden er en bror som vil dig vel.
Forelskede på ny blir mand og kone
Forkastet er forførelsens bedrag
Den gode lyst tar magten fra den onde
Ja, vor frelser opstod påskedag!

Teksten blev udvalgt som en af fem tekster der gik videre til melodikonkurrencen. Jeg havde selvfølgelig allerede min egen melodi klar, som jeg sendte ind. Salmen endte med at få en såkaldt specialpris. Vinderen blev Holger Lissner og Åshild Watnes fine salme "Når du vil." Alle de præmierede salmer blev sunget under en festgudstjeneste i Luthers egen kirke i Wittenberg. Det var en meget bevægende oplevelse!

Den ovenstående salmetekst forsøger at gøre det samme som jeg stræber efter i min forkyndelse, nemlig at gøre evangeliet relevant i forhold til menneskers liv i dag. Det er måske ikke sofistikeret poesi, men er tænkt som, og fungerer som, udlægning af evangeliet i form af fællessang. Sofistikeret poesi er derimod de samlinger af salmer som er udgivet af en af de store fornyere af salmen som litterær genre i Danmark, nemlig Simon Grotrian. De kan læses og studeres, grubles over og iblandt grines over i det uendelige. Jeg har med stor fornøjelse kastet mig over hans salmer og skrevet melodier til en række af dem. Et billedrigt og ofte gådefuldt indhold i Grotrians salmer er altid kombineret med helt stringente versefødder som nærmest beder om at blive sunget. Og min erfaring er at en sangbar melodi

kan gennemlyse teksten, så den fremstår mere tilgængelig. Det er i hvert fald mit mål når jeg arbejder med Grotrians tekster. I mit tonesprog kan man nok også her høre arven fra de norske folkemelodier.

En salme lever ofte på to parallelle niveauer samtidigt, nemlig her på jorden og i gudsriget: "både her og hisset." Men længslen fra min barndom efter at komme væk fra hverdagen er i voksen alder blevet afløst af en længsel efter større nærvær og livsfylde i hverdagen. Jeg vil hellere være *her* end *hisset*, og det afspejler sig i salmeteksterne. Jeg har også oplevet tab, hvilket gør at *håbet* bliver en livsnødvendighed, fordi døden er en realitet i livet. Det er en kilde til stor smerte, men også en nødvendig ramme og forudsætning for vores tilværelse. Dette er en sandhed man konstant bliver konfronteret med som præst. Og evighedshåbet lever i bedste velgående derude blandt folk; også dem der aldrig kommer i kirke. Og det kan jeg kun møde med empati og lydhørhed, som præst og medmenneske. Jeg gemmer på det samme håb selv, til trods for at jeg ikke engang har et fagteologisk sprog for det. Men salmerne og digtningen kan italesætte det der undslår sig en almindelig, fornuftsbaseret sproglighed:

Af jord er du kommet fra skabelsen
af hele naturen, af kvinder og mænd
Som støvskyer var vi foruden det ord
som skænkede liv til den døde jord

Til jord skal du blive i tidens gang
Et liv får sin ende til klokkernes klang
Alt kød vil gå ind i den levende muld
Og snart står vor have med blomster fuld

Af jorden skal du igen opstå
Nu ser vi kun gåder; da skal vi forstå
Nu savner vi bittert den elskede ven
Men håb er os givet: Vi ses igen!

Denne meget liturgiske salme forsøger at gøre det en salme efter min opfattelse bør, nemlig at tage jordelivets vilkår alvorligt og samtidigt finde ord for håbet. Døden er en uafvendelig realitet, men den er ikke det sidste der skal siges om et menneskes livsrejse. Og når den rammer, så er det en trøst at vi kan mødes og synge sammen. Salmesang forbinder os, ikke kun med dem vi deler livet med nu, men også med dem der har levet før os. De har også mødtes for at synge, i glæde og sorg, og det vil folk blive ved med. Mange af de gamle tekster er lige så aktuelle som den gang de blev skrevet. Men hvis traditionen skal leve videre, må

der også nye toner og ord til; ord som så præcist som muligt beskriver de erfaringer som tilhører nutidens mennesker.